

УДК 334.012.64:330.3(477)

РОЛЬ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

ЧЕКАЛОВСЬКА Галина¹, КОРОЛЕНКО Ольга²

¹ Чортківський навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0000-0002-1201-574X>

² Криворізький національний університет
<https://orcid.org/0009-0006-0196-7979>

У статті розкрито роль малого та середнього бізнесу в економічній стабілізації та відбудові України після війни. Зазначено, що післявоєнне відновлення економіки України неможливе без розвитку малого та середнього бізнесу, який є важливим чинником для відновлення виробничих потужностей, створення робочих місць і забезпечення економічної стабільності. Зауважено, що у складних умовах війни цей сектор здатний адаптуватися завдяки інноваційним підходам та гнучкості. Акцентовано на важливості державної підтримки через податкові пільги та гранти для стимулювання підприємницької активності. Водночас підкреслено необхідність вирішення проблем доступу до фінансування, підвищення кваліфікації кадрів та покращення ринкових умов. Відведено велике значення у відновленні економіки цифровій трансформації бізнесу, яка сприяє оптимізації його процесів. У статті наведено статистичні дані, що дозволяють оцінити ефективність роботи малого та середнього бізнесу в умовах війни та післявоєнного відновлення. Аналіз статистичних даних щодо діяльності підприємств показує значне скорочення чисельності суб'єктів господарювання в умовах війни, особливо у 2022 році, що пов'язано з руйнуванням інфраструктури та економічної кризи. Акцентовано увагу на капітальних інвестиціях, які підприємства малого та середнього бізнесу здійснюють для забезпечення відновлення. Зазначено, що для забезпечення стійкого розвитку малого та середнього бізнесу необхідно надати більшу увагу фінансовій підтримці підприємств, розвитку кваліфікації кадрів та впровадженню інноваційних підходів у бізнес-процеси.

Ключові слова: малий бізнес, середній бізнес, економічна стабілізація, відбудова, післявоєнне відновлення, інвестиції, цифрова трансформація, державна підтримка, бізнес-процеси.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-15-31>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни є одним із ключових чинників економічної стійкості держави. Підприємці змушені адаптуватися до нових викликів, зокрема руйнування інфраструктури, зміни логістичних маршрутів та скорочення платоспроможного попиту. Попри ці складні умови, бізнес активно шукає шляхи диверсифікації, впроваджує інноваційні підходи та виходить на міжнародні ринки. Держава та міжнародні організації надають підтримку у вигляді грантів, податкових пільг і спеціальних програм кредитування. Важливу роль відіграє цифровізація, яка дозволяє підприємствам оптимізувати процеси та підвищувати конкурентоспроможність. Проте ключовими проблемами залишаються нестача фінансових ресурсів, кваліфікованої робочої сили та нестабільність ринкової ситуації. Тому актуальність дослідження полягає в тому, що малий та середній бізнес є основою економічного відновлення України, сприяючи створенню робочих місць, наповненню бюджету та забезпеченню сталого розвитку країни у післявоєнний період.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемі розвитку малого та середнього бізнесу присвячено багато досліджень, які висвітлюють його роль у формуванні економічної стабільності, забезпеченні зайнятості та стимулюванні інновацій. Так, Томчук О., Трегубов О. та Андронік О. наголошують на необхідності формування стратегії управління платоспроможністю підприємств малого та середнього бізнесу в умовах війни, яка повинна базуватися на дієвому механізмі фінансового менеджменту та орієнтуватися на державні програми підтримки бізнесу. Вони підкреслюють, що ключовим аспектом реалізації такої стратегії є ефективний фінансовий моніторинг, контроль за фінансово-господарською діяльністю та оптимізація витрат, що дозволить підприємствам адаптуватися до змін у макроекономічному середовищі [1]. У цьому контексті Гонтарєва І., Євтушенко В. та Михайленко Д. звертають увагу на процес трансформації українського підприємництва відповідно до європейських економічних норм, що є критично важливим для післявоєнного відновлення. Вони підкреслюють необхідність державної та міжнародної підтримки для розвитку деокупованих територій, створення сприятливого інвестиційного клімату та впровадження принципів Індустрії 4.0. Залучення інвестицій, використання грантових програм та цифрових інноваційних платформ, на думку вчених, сприятиме відновленню бізнес-ланцюгів і підвищенню конкурентоспроможності підприємництва [2]. З іншого боку, Лойко В. та Александров Б. наголошують, що розвиток малого

та середнього бізнесу здатен значно пом'якшити кризові явища в національній економіці. Підвищення рівня зайнятості, доходів населення та податкових надходжень є безпосереднім наслідком активного розвитку підприємництва, тоді як його занепад може призвести до серйозних економічних проблем. Автори підкреслюють важливість заходів державної підтримки, що дозволять малим та середнім підприємствам адаптуватися до нових реалій, зменшити ризики через диверсифікацію та забезпечити сталий розвиток бізнес-середовища [3, с. 233-234]. Подібний підхід підтримують Ключковська В., Ключковський О. та Трегубов О., які акцентують увагу на ролі малого та середнього бізнесу у відновленні національної економіки після війни. Вони наголошують на необхідності скоординованої державної політики, яка включатиме фінансову підтримку, підприємницьку освіту, спрощення податкової системи та сприяння участі малого та середнього бізнесу у державних закупівлях. Крім того, автори підкреслюють важливість інноваційної орієнтації бізнесу через залучення цифрових технологій та розвиток інноваційних проєктів [4, с. 97]. Натомість Сергійчук С. та Сергійчук Д. зазначають, що трансформація економіки вимагає значних зусиль та системних реформ, однак вона є необхідною умовою для довгострокового зростання добробуту. Вони вказують на ключові стратегічні заходи, такі як стимулювання конкуренції, вихід на нові ринки, диверсифікація економіки, створення сучасної бізнес-інфраструктури та підвищення кваліфікації робочої сили. Лише комплексний підхід, що поєднує антикризові заходи та довгострокові стратегічні рішення, здатен гарантувати стабільне економічне відновлення України [5].

Таким чином, різні дослідники висвітлюють ключові аспекти розвитку малого та середнього бізнесу в умовах кризи та післявоєнного відновлення. Всі вони сходяться на думці, що ефективне управління платоспроможністю, залучення державної та міжнародної підтримки, стимулювання інновацій та стратегічний підхід до розвитку підприємництва є необхідними умовами для економічної стабільності України.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак досі залишається невирішеним питання щодо ролі малого та середнього бізнесу в економічній стабілізації та відбудові України після війни, зокрема стосовно механізмів його підтримки, стимулювання підприємницької активності та інтеграції у стратегії національного відновлення.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження ролі малого та середнього бізнесу в економічній стабілізації та відбудові України після війни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Післявоєнне відновлення економіки України залежить від багатьох чинників, серед яких особливе місце займає розвиток малого та середнього бізнесу. У цей період підприємства мають особливе значення для відновлення виробничих потужностей, створення нових робочих місць та забезпечення стабільності економічної ситуації. Попри численні виклики, такі як руйнування інфраструктури та економічна нестабільність, бізнес здатний стати рушієм змін завдяки гнучкості, інноваційним підходам та прагненню до адаптації. Роль державної підтримки у вигляді податкових пільг та грантів є важливою для стимулювання підприємницької активності та подолання кризових явищ. Однак для подолання існуючих проблем необхідно вирішити питання доступу до фінансів, підвищення кваліфікації кадрів та підтримки стабільності ринкових умов. У цьому контексті особливу увагу слід приділити цифровим трансформаціям, які сприяють оптимізації бізнес-процесів. Враховуючи ці чинники, дослідження ролі малого та середнього бізнесу в економічній стабілізації та відбудові України є надзвичайно актуальним для формулювання ефективних стратегій національного розвитку після війни.

Для ефективного вирішення поставлених завдань важливо здійснювати глибокий аналіз діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва, адже саме їх діяльність є основою економічного відновлення. Аналіз статистичних показників, таких як кількість суб'єктів господарювання, рівень зайнятості та обсяг реалізованої продукції, дозволяє виявити основні проблеми, з якими зіштовхується бізнес, та можливості для подальшого розвитку (таблиця 1). Це дозволяє не лише оцінити поточний стан підприємств, а й визначити пріоритети для державної підтримки, що, зі свого боку, сприятиме стабілізації економічної ситуації в країні.

Таблиця 1

Показники діяльності суб'єктів середнього та малого підприємництва

Роки	Суб'єкти підприємництва					
	підприємства			фізичні особи-підприємці		
	усього	середні	малі	усього	суб'єкти середнього підприємництва	суб'єкти малого підприємництва
<i>Кількість суб'єктів господарювання, одиниць</i>						
2019	380597	17751	362328	1561028	378	1560650
2020	373822	17602	355708	1599755	344	1599411
2021	370834	17502	352722	1585414	309	1585105
2022	261924	14783	246647	1470584	254	1470330
2023	307852	14070	293270	1605341	226	1605115
<i>Кількість зайнятих працівників, тис. осіб</i>						
2019	6407,5	3052,6	1746,6	2610,3	37,1	2573,2
2020	6366,1	3088,4	1703,1	2565,8	34,8	2531,0
2021	6391,7	2967,8	1775,2	2544,5	32,0	2512,5
2022	5382,4	2582,8	1429,7	2120,0	27,3	2092,7
2023	5052,3	2336,3	1391,9	2369,5	23,5	2346
<i>Кількість найманих працівників, тис. осіб</i>						
2019	6241,9	3050,3	1583,3	1049,2	36,7	1012,5
2020	6288,4	3086,9	1626,9	966,0	34,5	931,5
2021	6289,7	2966,5	1674,5	959,1	31,7	927,4
2022	5335,1	2581,5	1383,7	649,4	27,1	622,3
2023	4970,4	2335,3	1311,0	764,1	23,3	740,8
<i>Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн</i>						
2019	9639730,6	4168439,4	1839875,9	884382,2	26044,7	858337,5
2020	10049870,8	4359362,1	2064120,7	1012426,3	25314,1	987112,2
2021	13616793,2	5900055,0	2576371,4	1373018,7	31795,7	1341223,0
2022	11033018,1	4906839,0	2101912,0	86857,5	31774,5	55083,0
2023	13456367,0	5990514,3	2668866,3	118527,8	42150,0	76377,8

Джерело: складено на основі [6].

Аналіз таблиці 1 засвідчує, що протягом 2019–2023 років спостерігається значне скорочення чисельності підприємств, особливо у 2022 році, що пов'язано з руйнуванням інфраструктури та економічною кризою, викликаною війною. Кількість суб'єктів малого бізнесу знизилася з 362328 у 2019 році до 246647 у 2022 році, що свідчить про суттєві втрати в малому підприємстві в умовах військових дій та економічної нестабільності. Зменшення кількості суб'єктів господарювання відповідно позначилося на чисельності зайнятих працівників. У 2022 році кількість зайнятих працівників у підприємствах зменшилася майже на 1000 тис. осіб порівняно з 2019 роком, що вказує на високу вразливість ринку праці до воєнних чинників. Проте з 2022 по 2023 рік спостерігається часткове відновлення – хоча кількість працівників не повернулася до довоєнного рівня, зростання чисельності зайнятих працівників є свідченням поступової стабілізації та адаптації бізнесу до нових умов. Аналіз показників обсягу реалізованої продукції також демонструє окрему тенденцію. У 2020–2021 роках обсяг реалізованої продукції збільшився, що свідчить про здатність підприємств адаптуватися до нових умов, а також про вищу ефективність окремих секторів малого та середнього бізнесу. Водночас, у 2022 році відбулося різке падіння, що відповідає економічним труднощам, зумовленим війною. Проте вже у 2023 році обсяг реалізації продукції досяг рівня 2019 року, що підтверджує позитивні тенденції відновлення і потенціал малих та середніх підприємств до швидкої адаптації.

Отже, зауважимо, що малий і середній бізнес в Україні є важливим чинником відновлення економіки після війни. Його діяльність сприяє збереженню робочих місць, відновленню виробничих потужностей і стимулюванню внутрішнього попиту. Однак для забезпечення стійкого розвитку необхідно надати більшу увагу фінансовій підтримці, розвитку кваліфікації кадрів та вдосконаленню бізнес-процесів, зокрема через цифровізацію та інновації.

Водночас для кращого розуміння фінансових аспектів діяльності малого та середнього бізнесу в Україні, особливо в умовах післявоєнного відновлення, важливим є аналіз капітальних інвестицій, які здійснюють підприємства цього сектору. У таблиці 2 надано дані щодо капітальних інвестицій у розрізі середніх і малих підприємств за останні роки. Це дозволяє оцінити ступінь фінансової підтримки цих підприємств та вплив економічних умов на їх інвестиційну діяльність. Такий аналіз є необхідним для формулювання ефективних стратегій для підтримки та розвитку цього сектору, що сприятиме відновленню економіки України.

Таблиця 2

Капітальні інвестиції підприємств, тис. грн.

Роки	Суб'єкти господарювання		
	усього	середні підприємства	малі підприємства
2019	524474074	200079086	84437348
2020	398478079	163690967	44677926
2021	536338858	197770613	75433811
2022	336222089	131767483	54643387
2023	505520831	188717502	77143164

Джерело: складено на основі [6].

За період з 2019 по 2023 рік загальний обсяг капітальних інвестицій підприємств демонструє коливання, зокрема спостерігається значне зниження у 2020 році – до 398,5 млрд грн порівняно з 524,5 млрд грн у 2019 році. Це пов'язано з економічними труднощами, викликаними пандемією COVID-19 та її наслідками для бізнесу. Водночас, у 2021 та 2023 роках обсяг інвестицій відновлюється, досягаючи значень близьких до показників 2019 року, що свідчить про певне відновлення економічної активності. Середні підприємства демонструють більшу стабільність у своїй інвестиційній діяльності, порівняно з малими підприємствами. У 2020 році вони зберігають значну частку інвестицій, хоча і тут спостерігається зниження. Відновлення інвестицій у середніх підприємствах у 2023 році (188,7 млрд грн) свідчить про їх ключову роль у відновленні економіки, зокрема через забезпечення більшої фінансової стабільності та здатності до інвестицій. Малі підприємства мають значно менший обсяг капітальних інвестицій, що відображає їх більш обмежену здатність залучати інвестиції в умовах нестабільності. Зокрема, у 2020 році спостерігається значне скорочення інвестицій до 44,7 млрд грн. Однак, у 2023 році малі підприємства також демонструють відновлення своїх інвестиційних потоків, збільшивши обсяг до 77,1 млрд грн. Протягом усіх років, за винятком 2020 року, середні підприємства отримували більші обсяги капітальних інвестицій порівняно з малими. Це свідчить про те, що середній бізнес має більші можливості для залучення капіталу, ніж малі підприємства, і є важливішим елементом економічного відновлення. Однак навіть малі підприємства демонструють тенденцію до збільшення інвестицій у 2023 році, що є позитивним сигналом для економіки країни.

Отже, підкреслимо, що капітальні інвестиції в малий та середній бізнес мають важливе значення для відновлення економіки після війни. Вони забезпечують не лише фізичне відновлення виробничих потужностей, але й стимулюють розвиток нових технологій та інноваційних процесів, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств. Однак для забезпечення сталого економічного розвитку необхідно створити сприятливі умови для залучення інвестицій, особливо для малого бізнесу, шляхом поліпшення доступу до фінансування, державної підтримки та спрощення регуляторного середовища.

Крім того, активна підтримка малого та середнього бізнесу є необхідною умовою для економічної стабільності та відбудови України після війни. Важливою складовою цього процесу є залучення інвестицій та доступ до фінансових ресурсів, що забезпечить підприємствам можливість відновлення та модернізації. Враховуючи значущість інвестицій для розвитку малого та середнього бізнесу, Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» надає необхідну фінансову підтримку підприємствам у цей складний період. Так, Державна програма «Доступні кредити 5-7-9%» [7] є ключовим інструментом реалізації інноваційної стратегії підтримки малого та середнього бізнесу в Україні, зокрема в умовах відновлення економіки після війни. Вона сприяє забезпеченню фінансових ресурсів для підприємств, що дозволяє їм здійснювати необхідні інвестиції для відновлення та розширення виробництва, створення нових робочих місць та розвитку інфраструктури.

Враховуючи важливість інноваційних та фінансових механізмів, таких як програма «Доступні кредити 5-7-9%», для підтримки малого та середнього бізнесу, важливим кроком є розробка чітких стратегій і планів, що забезпечать стабільний розвиток цих секторів в умовах післявоєнного відновлення. Одним з основних завдань є створення інфраструктурних і цифрових можливостей, що допоможуть підприємствам ефективно реалізувати свої бізнес-проекти. Для цього необхідно активізувати співпрацю між державними органами, фінансовими установами та підприємствами, що забезпечить комплексну підтримку малого та середнього бізнесу на всіх етапах його розвитку. Важливо також акцентувати увагу на адаптації бізнесів до нових умов, зокрема шляхом інтеграції інноваційних технологій і модернізації виробничих процесів. Це стане основою для сталого економічного відновлення і розвитку в умовах післякризового часу.

У такому контексті зауважимо, що Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року [8] є важливим документом для забезпечення економічної стабільності та процвітання країни після війни. Вона надає чітке бачення і конкретні заходи для підтримки цього сектору, який є основою економіки та забезпечує створення робочих місць і розвитку інфраструктури. Для реалізації Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року, важливою є чітка та систематизована організація дій відповідно до її стратегічних цілей. Кожна з чотирьох основних цілей спрямована на розв'язання конкретних завдань, які забезпечать сталий розвиток підприємництва в Україні в умовах післявоєнної економічної відбудови. Перша стратегічна ціль зосереджена на відновленні та полегшенні процесу ведення бізнесу. Важливими напрямками є полегшення доступу до капіталу та ресурсів (операційна ціль 1.1) і створення сприятливого регуляторного середовища через дерегуляцію (операційна ціль 1.2), що дозволить зменшити бар'єри для бізнесу та забезпечить його швидке відновлення. Друга стратегічна ціль передбачає сприяння інноваційному розвитку, цифровій трансформації та «зеленому переходу». Тут акцент робиться на стимулюванні інноваційної діяльності (операційна ціль 2.1), розвитку цифрових технологій (операційна ціль 2.2) та заохоченні підприємств до екологічних ініціатив (операційна ціль 2.3), що сприятиме конкурентоспроможності бізнесу на міжнародних ринках та забезпечить його сталий розвиток. Третя стратегічна ціль зосереджена на розвитку людського капіталу та культури підприємництва. Операційні цілі 3.1 і 3.2 спрямовані на підвищення якості кадрів, розвиток підприємницької культури та забезпечення інклюзивного і відповідального підходу до ведення бізнесу, що є необхідним для досягнення сталого економічного зростання. Четверта стратегічна ціль – посилення конкурентоспроможності та збільшення експорту, де основна увага зосереджена на збільшенні обсягів експорту та інтеграції підприємств до європейських і міжнародних ринків, що дозволить українським підприємствам активно брати участь у глобальній економіці.

Згідно з оцінкою, розробленою Центром економічного відновлення (CER) та міжнародною групою компаній ADVANTER GROUP у межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України», для забезпечення процвітання малих і середніх підприємств та ефективного подолання проблем, що виникли через війну, виділено низку практичних заходів, що є необхідними для стабілізації та відновлення економіки країни [9]:

1. Зменшення невизначеності на всіх рівнях. У контексті адаптації до нових умов, підприємства мають потребу в зменшенні регуляторного тиску, що дозволить їм бути більш гнучкими та ефективно реагувати на нові виклики та невизначеність, спричинені війною.

2. Гарантії стабільності нормативних актів для малого та середнього бізнесу. Важливою є стабільність державних програм, зокрема, кредитування, що сприятиме зменшенню фінансових ризиків і дозволить малим і середнім підприємствам інвестувати в зростання замість накопичення надлишкових ресурсів.

3. Усунення практики податкових маніпуляцій. Для підтримки малого та середнього бізнесу необхідно запобігати ухиленню від сплати податків великими підприємствами через законодавчі прогалини. Це створить рівні умови для всіх підприємств, забезпечуючи чесну конкуренцію.

4. Відновлення попиту на товари та послуги. Повернення вимушено переміщених осіб і стимулювання повернення українців з-за кордону дозволить збільшити обсяги виробництва і сприятиме економічному розвитку, відкриваючи нові можливості для малих і середніх підприємств.

5. Підтримка бізнес-асоціацій. Бізнес-асоціації, здатні збирати та аналізувати ринкову інформацію, можуть значно вплинути на формування рекомендацій для державних органів з метою усунення перешкод і стимулювання розвитку підприємництва.

Ці заходи є актуальними для всіх рівнів бізнесу, оскільки малий та середній бізнес в Україні взаємопов'язані та працюють як єдина система. У цьому контексті механізми підтримки малого і середнього бізнесу стають важливою складовою економічної стабілізації та відбудови України після війни. Вони повинні бути орієнтованими на створення сприятливих умов для підприємницької діяльності, що, зі свого боку, сприятиме відновленню економічного потенціалу країни. Враховуючи складну ситуацію в країні, ключові механізми повинні включати:

1. Фінансова підтримка і доступ до капіталу. Одним з основних бар'єрів для малого та середнього бізнесу є обмежений доступ до фінансів. Підтримка бізнесу може здійснюватися через надання пільгових кредитів, грантів, а також програм для залучення інвестицій. Результати аналізу капітальних інвестицій свідчать про зниження обсягів інвестицій у 2022 році, але у 2023 році спостерігається зростання інвестицій у малий і середній бізнес. Це показує важливість відновлення

інвестиційної привабливості цього сектору через державні програми, що можуть включати податкові пільги та державне фінансування для відновлення бізнес-процесів.

2. Податкові пільги та державні гранти. Підтримка у вигляді зниження податків або надання грантів на розвиток нових технологій та інновацій є важливою. Це дозволяє малим і середнім підприємствам адаптуватися до нових економічних умов і відновлювати виробництво, зокрема після руйнувань, спричинених війною.

3. Цифрові трансформації та інновації. Важливим елементом відновлення є цифровізація бізнес-процесів. Інвестиції в цифрові технології, автоматизацію і бізнес-платформи можуть значно підвищити ефективність роботи підприємств, а також скоротити витрати. Тому уряд повинен активно підтримувати інноваційні підприємства через програми цифрової трансформації, навчання підприємців і працівників.

4. Створення нових робочих місць і розвиток людських ресурсів. Важливим напрямком є підвищення кваліфікації кадрів. Програмами розвитку навичок, зокрема у сфері цифрових технологій, можна стимулювати створення нових робочих місць, що є ключовим чинником відновлення економіки.

5. Підтримка стабільності ринкових умов. Усі вказані механізми повинні бути реалізовані в умовах стабільного економічного середовища. Створення передбачуваних правил для бізнесу є важливим для підтримки підприємств і залучення інвесторів.

6. Інтеграція у стратегії національного відновлення. Малий і середній бізнес має бути інтегрований у загальнодержавну стратегію відновлення. Включення підприємств у процес розробки стратегій національного відновлення дозволить врахувати їхні потреби та потенціал для відновлення економіки.

Таким чином, підтримка малого і середнього бізнесу в післявоєнний період є важливим інструментом для забезпечення економічної стабільності та створення умов для швидкого відновлення країни. Важливими механізмами є фінансова підтримка, цифрові трансформації, податкові пільги, розвиток людських ресурсів та інтеграція в стратегії національного відновлення.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

У результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, що малий та середній бізнес відіграє важливу роль у відновленні економіки України після війни, сприяючи відновленню виробничих потужностей, створенню нових робочих місць та стабільності економічної ситуації. Однак, цей сектор зіштовхується з серйозними викликами, серед яких руйнування інфраструктури, економічна нестабільність і обмежений доступ до фінансів. Важливим напрямом для підтримки розвитку бізнесу є державна підтримка через податкові пільги та гранти, а також розвиток цифрових трансформацій і інновацій. З аналізу капітальних інвестицій видно, що хоча середні підприємства мають більші можливості для залучення капіталу, малі підприємства також демонструють позитивні тенденції в інвестиційній діяльності. Для подальшого розвитку підприємництва необхідно забезпечити більшу підтримку в питаннях фінансування, підвищення кваліфікації кадрів та вдосконалення бізнес-процесів.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу в умовах післявоєнного відновлення та розробці стратегій для поліпшення інвестиційного клімату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Томчук О., Трегубов О., Андронік О. Фінансові аспекти управління платоспроможністю малого та середнього бізнесу в умовах війни. Економіка та суспільство. 2023. № 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2395>
2. Гондарева І. В., Євтушенко В. А., Михайленко Д. Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>
3. Лойко В. В., Александров Б. В. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. European scientific journal of Economic and Financial innovation. 2023. № 1(11). С. 228-237.
4. Ключковська В. О., Ключковський О. В., Трегубов О. С. Макроекономічні аспекти відновлення функціонування малого та середнього бізнесу в контексті повоєнної відбудови національної економіки України. Економіка і організація управління. 2023. № 1(49). С. 89-98.

5. Сергійчук С. І., Сергійчук Д. І. Сучасні виклики і перспективи для розвитку вітчизняного підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. Економіка та суспільство. 2024. № 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4110>
6. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України, 2025. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm
7. Фінансування та програми підтримки. URL: <https://business.diiia.gov.ua/finance/programs/5-7-9?filter=%7B%7D&order=%7B%22id%22:%22DESC%22%7D¤tPage=1&itemsPerPage=9&category=%5B4%5D>
8. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого і середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024-2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 30.08.2024 № 821-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text>
9. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024 рік, 86 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf>

REFERENCES:

1. Tomchuk, O., Trehubov, O., Andronik, O. (2023). Finansovi aspekty upravlinnia platospromozhnistiu maloho ta serednoho biznesu v umovakh viiny [Financial aspects of managing the solvency of small and medium-sized businesses in times of war]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 50. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2395> [In Ukrainian].
2. Hontareva, I. V., Yevtushenko, V. A., Mykhailenko, D. H. (2023). Osoblyvosti rozvytku pidpriemnytstva v umovakh viiskovykh dii ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Features of entrepreneurship development in the conditions of military operations and post-war reconstruction of Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04> [In Ukrainian].
3. Loiko, V. V., Aleksandrov, B. V. (2023). Pidtrymka ta rozvytok maloho ta serednoho biznesu v Ukraini v umovakh viiny [Support and development of small and medium-sized businesses in Ukraine during the war]. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, 1(11), 228-237 [In Ukrainian].
4. Klochkovska, V. O., Klochkovskyi, O. V., Trehubov, O. S. (2023). Makroekonomichni aspekty vidnovlennia funktsionuvannia maloho ta serednoho biznesu v konteksti povoiennoi vidbudovy natsionalnoi ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic aspects of the restoration of the functioning of small and medium-sized businesses in the context of the post-war reconstruction of the national economy of Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and organization of management*, 1(49), 89-98 [In Ukrainian].
5. Serhiichuk, C. I., Serhiichuk, D. I. (2024). Suchasni vyklyky i perspektyvy dlia rozvytku vitchyznianoho pidpriemnytstva v umovakh viiny i povoiennoho vidnovlennia [Modern challenges and prospects for the development of domestic entrepreneurship in the conditions of war and post-war recovery]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4110> [In Ukrainian].
6. State Statistics Service of Ukraine (2025). Diialnist pidpriemstv [Activities of enterprises]. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/sze_20.htm [In Ukrainian].
7. Finansuvannia ta prohramy pidtrymky [Financing and support programs]. URL: <https://business.diiia.gov.ua/finance/programs/5-7-9?filter=%7B%7D&order=%7B%22id%22:%22DESC%22%7D¤tPage=1&itemsPerPage=9&category=%5B4%5D> [In Ukrainian].
8. Pro skhvalennia Stratehii vidnovlennia, staloho rozvytku ta tsyfrovoi transformatsii maloho i serednoho pidpriemnytstva na period do 2027 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2024-2027 rokakh: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy; Stratehiia, Plan, Zakhody vid 30.08.2024 № 821-r [On Approval of the Strategy for the Recovery, Sustainable Development and Digital Transformation of Small and Medium-Sized Enterprises for the Period up to 2027 and Approval of the Operational Action Plan for its Implementation in 2024-2027: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine; Strategy, Plan, Measures of 30.08.2024 No. 821-p]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/821-2024-%D1%80#Text> [In Ukrainian].
9. Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini [Assessment of the impact of war on micro, small and medium-sized enterprises in Ukraine]. Kyiv: Prohrama rozvytku OON v Ukraini, 2024 rik, 86 s. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> [In Ukrainian].

THE ROLE OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN THE ECONOMIC STABILIZATION AND RECONSTRUCTION OF UKRAINE AFTER THE WAR

CHEKALOVSKA Halyna¹, KOROLENKO Olha²

¹ Chortkiv educational and scientific institute of entrepreneurship and business of the West Ukrainian National University

² Kryvyi Rih National University

This article explores the crucial role of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the economic stabilization and reconstruction of Ukraine in the aftermath of the war. The author asserts that the post-war recovery of Ukraine's economy cannot be achieved without fostering the development of SMEs, which serve as a fundamental pillar for the restoration of production capacities, the creation of jobs, and the assurance of overall economic stability. Given the challenges posed by the war, SMEs have demonstrated an extraordinary ability to adapt to the rapidly changing conditions through innovative approaches, flexibility, and resilience, making them an essential component of Ukraine's recovery efforts.

The article highlights the importance of government support for SMEs, particularly through tax incentives, financial grants, and other forms of assistance aimed at stimulating entrepreneurial activity. Such support is vital to offset the economic strain caused by the war and to enable SMEs to contribute effectively to the country's rebuilding. Furthermore, the author emphasizes the need to address several critical issues facing SMEs, such as access to financing, staff development, and the improvement of market conditions, all of which are essential for ensuring long-term sustainability and growth in the post-war period.

A key aspect of the recovery process is the digital transformation of businesses, which has proven to be instrumental in optimizing business processes and enhancing efficiency. The article underscores how the integration of digital technologies not only helps businesses cope with current challenges but also provides a foundation for future innovation and competitiveness. The author also presents comprehensive statistical data, which offers insight into the performance and resilience of SMEs during the war and their potential to contribute to the post-war economic recovery.

The statistical analysis reveals a significant decline in the number of business entities, particularly in 2022, as a direct result of the war. The destruction of infrastructure, the economic crisis, and the unstable security situation have severely impacted many businesses, leading to closures and a reduction in economic activity. Despite these setbacks, SMEs continue to play a vital role in the recovery process, with significant capital investments being made to rebuild operations and infrastructure.

In conclusion, the article stresses the importance of a multifaceted approach to ensuring the sustainable development of SMEs. This includes providing increased financial support, fostering human capital development, and encouraging the adoption of innovative business practices. By addressing these needs, Ukraine can harness the full potential of small and medium-sized businesses to drive economic recovery and lay the foundation for long-term prosperity.

Keywords: small business, medium-sized business, economic stabilization, reconstruction, post-war recovery, investment, digital transformation, government support, business processes.